

Tocar ferro

EUGENI REIG

L'expressió *tocar ferro*, d'origen medieval, significa 'prevenir-se contra la mala sort, contra la desgràcia, contra l'infortuni'.

En l'edat mitjana era costum llogar, per a cometre assassinats, individus que quasi sempre eren malcarats i sovint tenien defectes físics, com ara ser geperuts, coixos o torts. Quan es veia que s'acostava algú de mal aspecte, s'avisava l'amic dient-li «toca ferro», que volia dir que agafara l'espasa, el punyal o qualsevol arma adient, que en aquella època eren de ferro, a fi de posar-se en guàrdia per a defensar-se d'una possible agressió. Aquesta expressió ha arribat fins als nostres dies i, en l'actualitat, és encara emprada per les persones supersticioses. En castellà, per a expressar el mateix concepte, s'usa l'expressió *tocar madera*. Si cerquem l'entrada *tocar* en la primera edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (1995) trobem: «*tocar ferro* (o *tocar fusta*) Prevenir-se contra la mala sort». La segona edició del DIEC ho diu exactament igual. El *Diccionari de la llengua catalana* de l'Enciclopèdia Catalana, tercera edició ampliada i actualitzada (Barcelona, novembre de 1993), arreplega *tocar ferro* però no *tocar fusta*. En les entrades *ferro* i *fusta* no diu res, però en l'entrada *tocar* (10) diu: «*tocar ferro* fig OCULT Prevenir-se contra la mala sort». En canvi, en el *Gran diccionari de la llengua catalana* de l'Enciclopèdia Catalana (1a edició, Barcelona 1998), en l'entrada *tocar*, diu: «*tocar ferro* (o *fusta*) fig OCULT Prevenir-se contra la mala sort». Es veu molt clar que està copiat del que diu la primera edició del DIEC, que es va editar tres anys abans que el GDLC. Què significa que en el DIEC i en el GDLC diga «*tocar ferro* (o *tocar fusta*)»? Considere que és una mostra més de servilisme lingüístic envers el castellà. Com que en castellà es diu *tocar madera*, nosaltres fem la traducció literal i la convertim en normativa. Ho trobe vergonyós. Jo sóc partidari d'acceptar els castellanismes

que, o bé són molt antics entre nosaltres i podem considerar-los com a lèxic nostre d'origen castellà, o bé perquè és convenient d'acceptar-los per la seua utilitat. Acceptar calcs del castellà, com ara *tocar fusta*, que no són gens antics en la nostra llengua i que, damunt, són totalment innecessaris perquè són inútils, em sembla un autèntic suïcidi.

En el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll no diu absolutament res de *tocar fusta*, però, en canvi, l'expressió *tocar ferro* apareix tant en l'entrada *tocar* com en l'entrada *ferro*. En l'entrada *tocar* diu: «*Tocar ferro*: prevenir-se contra la mala sort.» I en l'entrada *ferro* diu: «Cult. pop.—Es general la superstició de creure que tocar ferro o qualsevol objecte metàl·lic és eficaç per a evitar un malefici. Per això, en tenir por d'alguna persona o cosa que porta mala sort, la gent supersticiosa procura «tocar ferro».—Diuen que mossegar ferro amb certa freqüència, evita el mal de queixal (Arx. Trad. i, 185).»

El *Diccionari de locucions i frases fetes* de Joana Raspall i Joan Martí arreplega *tocar ferro* però no *tocar fusta*. Diu: «*tocar ferro* Conjurat un malefici. | Ex: *Dius que no t'ha succeït mai cap desgràcia anant amb cotxe? Toca ferro!* No fos cas que en sortir d'aquí tinguessis un accident. SIN: *no cridar massa, no refiar-se*. | Ex: *Ara per sort les coses marxen bé. [Toca ferro, no cridis massa, no te'n refiis], que duri!*»

El *Diccionari de frases fetes català-castellà castellà-català* de Joan Abril Español arreplega *tocar ferro* però no *tocar fusta*. Diu: «*tocar ferro* (v. sin. *no cridar massa*), cast.: *tocar madera*».

El *Diccionari de sinònims de frases fetes* de M. Teresa Espinal (2004), en l'apartat PREVENIR-SE, recull *tocar ferro* i *tocar fusta* i en tots dos casos diu: «SV prevenir-se contra la mala sort (IEC)» Es veu ben clar que l'autora ha inclòs *tocar fusta* únicament i exclusivament perquè ho ha vist en el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans.

Fóra bo que els responsables de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis

Catalans ens explicaren per quins motius han decidit incorporar el castellanisme innecessari *tocar fusta* en el DIEC.

Confie que el futur *Diccionari normatiu de valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua no incloga l'expressió *tocar fusta*.

Si bé en moltes llengües es diu *tocar fusta*, com en castellà, en italià és *tocar ferro*, com nosaltres. El costum de tocar fusta per a previndre la mala sort és molt antic i probablement es remunta a les creences religioses dels celtas, els quals consideraven que els arbres eren éssers sagrats. Tocant el tronc d'un arbre demanaven la seua protecció. El cristianisme es va apropiat d'aquesta antiga creença i va substituir l'arbre per la creu de Crist, que era de fusta. La nostra expressió *tocar ferro* és molt més moderna, és d'origen medieval, però d'aleshores ençà és l'única que hem usat, i ja fa uns quants centenars d'anys que nosaltres *toquem ferro*. Si darrerament *tocar fusta* pren cada volta més volada, no és perquè ressuscitem una expressió de fa milers d'anys ni tampoc perquè eixa expressió s'empre en anglès, en rus, en búlgar o en turc..., és únicament i exclusivament perquè calquem l'expressió que s'usa en castellà que és la llengua que ens pressiona i ens influïx. En la nostra llengua, *tocar fusta* no és ni una expressió ancestral que hem ressuscitat ni una expressió universal que ens acosta a la major part de les llengües del món, és solament un castellanisme, així de clar i així de cru. Un castellanisme que hauríem de combatre amb totes les nostres forces. Ho farem?

Abans, quan algun xaval deia *toca ferro*, s'agafava ostentósment els genitals volent fer veure que tenia els testicles d'eixe metall. Actualment he vist que quan algú diu *toca fusta* es toca el cap volent expressar, per tal de fer una gracieta, que té el cap de fusta. Diuen que els pobles tenen la sort que es mereixen, la sort que es guanyen a pols. Nosaltres hem passat de ser un poble amb els testicles de ferro a ser un poble amb el cap de fusta. No cal fer-hi comentaris. ♦